

FERMAN SULEJMANA ZAKONODAVCA UPUĆEN GAZI HUSREV-BEGU SREDINOM 1533. GODINE

Značajan dio historijske građe koja se odnosi na Gazi Husrev-begov vakuf obrađivan je i prevođen različitim povodima. Većinu sačuvanih dokumenata koji se odnose na spomenuti vakuf preveo je Fehim Spaho, međutim bez kritičkog aparata.¹ I pored toga, u vrijeme nastanka tih prijevoda bio je to značajan iskorak u izučavanju Gazi Husrev-begovog vakufa. Mnogo kasnije neki od njih diplomatički je obrađivan uz prateću naučnu aparaturu ili objavljen u novim, adaptiranim prijevodima sa određenim pomacima u razrješenu nekih lokaliteta koji se u tim izvorima spominju.²

Među dokumentima koji se odnose na ovaj vakuf, nalazi se i jedan ferman upućen Gazi Husrev-begu, čiji je rezimiran prijevod također sačinio Fehim Spaho.³ On se danas nalazi u Upravi Gazi Husrev-begovog vakufa u Sarajevu. Ferman je nastao u prvoj dekadi mjeseca muharema 940. (23.7-1.8.1533) godine, što unosi neke dileme u redoslijedu izdavanja nekih dokumenata koji se tiču Gazi Husrev-begovog vakufa. Na nejasnoće vezane za ovaj ferman i vakufnamu iz 1531. godine, još ranije pažnju je skrenuo Adem Handžić. On je posebno naglasio neuobičajen i nelogičan redoslijed datiranja ovih dokumenata. Prema onome što se može vidjeti, vakufnama predstavlja najranije datirani dokument nastao decembra 1531. godine, i zaključio da su vakufnama morali prethoditi mulknama i sinornama. Tek nakon ovih dokumenata mogla je biti izdata vakufnama.⁴

1 *Spomenica Gazihusrevbegove četiristo-godišnjice*, Sarajevo, 1932., I-XLIX. Regest, tekst i faksimil prvi puta je objavljen u prijevodu spomenutoga autora još 1912. godine. Vidi u: Ćiro Truhelka, *Gazi Husrev-beg, njegov život i njegovo doba*, Sarajevo, 1912., str. 129-130. (regist i tekst) i 131. faksimil; *Spomenica*, regist i tekst XXIII-XXIV, faksimil XLV.

2 Muniba Spaho, *Mukarernama Husrev-begove mulk-name, POE, X-XI, 1961.*, 205-214; *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*, Sarajevo, 1985, str. 47-80.

3 Kao napomena br. 1.

4 Adem Handžić, *Gazi Husrev-begovi vakufi u tešanjskoj nahiji u XVI stoljeću (Anali GHb I-II, 161-174)*; *Studije o Bosni, Istanbul, 1994.*, 171-172.

Sa šerijatskoplavnog stanovišta, svako uvakufljenje prije stjecanja posjedovnog, tj. mulkovnog vlasništva nije moguće, odnosno takvo uvakufljenje proglašava se pravno neosnovanim i ništavnim. Prvobitna pretpostavka bila je da je navedeni dokument prijepis, pa je mogao nositi dataciju koja je vremenski nastala poslije vakufname od 11. decembra 1531. godine, što ne daje potpun odgovor na to pitanje. Nešto kasnije, baveći se i dalje Gazi Husrev-begovim vakufom, ovaj problem isti autor je objasnio na jedan drugačiji način. Prema tome tumačenju, izdavanje vakufname moguće je i prije dobijanja mulkname, budući da je Gazi Husrev-beg, na određen način, već pravno stekao te zemlje, jer je imao saglasnost nadležnog kadije, uz prethodno plaćenu odgovarajuću naknadu državi, te je prije prispjeća mulkname i mogao da ih stekne i uvakufliti.⁵ Kako se i iz sadržaja ovog dokumenta vidi, njena dodjela je bila potvrđena na Porti još ranije i neophodna pravna procedura bila je, dakle, u potpunosti ispoštovana. Ona tada još nije bila izdata i Gazi Husrev-beg je trebao poslati „svoga čovjeka” za njeno preuzimanje.

Iz teksta se jasno vidi da on predstavlja samo obavijest Gazi Husrev-begu da odluka o njegovom zahtjevu već postoji. Kada je ta darovnica (mulknama) o kojoj je u fermanu riječ izdata, kao i sam njen sadržaj, nije poznato. Sinornama je također za sada nepoznata, što je prateći dio procedure u sličnim slučajevima.

Usporedba ovog fermana i prve vakufname pokazuje da se većina mjesta obuhvaćenih vakufnamom 1531. godine, spominju i u ovom dokumentu nastalom godinu i po kasnije. U fermanu se, međutim, ne spominju posjedi u nahiji Jajce koji su već bili uvakufljeni do kraja 1531. godine, što opet predstavlja svojevrsnu nelogičnost. To bi moglo da upućuje da je taj njegov zahtjev ili upućen znatno ranije ili je iz određenih razloga, možda usljed gubitka prvobitnog dokumenta, tražio njegovo ponovno izdavanje, o čemu se na ovaj način on obavještava. Još neki inidkatori upućuju na to da je procedura dodjele bila pokrenuta prije okončanja popisa 1528-30. godine. Posjedi izdvojeni iz čifluka Damjan-vojvode i Kasim vojvode, spomenutih u samom fermanu, u vrijeme popisa ne nalaze više u sastavu njihovih čifluka. Zatim i jedna marginalna zabilješka iz nevedenog popisa koja pokazuje da je Damjan-vojvoda ranije bio spahija i da je prije nastanka

5 A. Handžić, Husrevbegov vakuf na prelazu iz XVI u XVII stoljeće (AGHb, IX-X, 207-217), Studije, 187.; Vidi još: A. Handžić, Dokumentat o prvom službenom popisu Husrevbegova vakufa iz 1604. godine (AGHb, XV-XVI, /1990, 3-18); Studije, 197-204.

popisa jedno vrijeme neka područja držao u zakup koji je kasnije ukinut a uveden ušrijski način oporezivanja.⁶

S obzirom na taj pomalo nelogičan i neuobičajen redosljed nije sasvim jasno šta su stvarni motivi ovoga zahtjeva i naknadnog izdavanja darovnice. Ovdje ćemo alternativno istaći još neke moguće razloge, pa i to da je Gazi Husrev-begovo traženje bilo moguće usljed povećanja posjeda ili se radilo samo o obnovi mulkname. Traženje je moglo nastupiti i po zahtjevu mutevelije njegovog vakufa kako je to učinjeno i mnogo kasnije u vrijeme stupanja na prijesto sultana Osmana II (1618-1622), čija mulknama je do danas očuvana.⁷ U ovom slučaju jedino je vrijeme nastanka ovog dokumenta nedvojbeno jasno, a to je 1533. godina.

Ono što baca novo svjetlo jeste to da se u fermanu spominje i „tvrđava Kobaš”. Uglavnom se pretpostavljalo da je tvrđava Kobaš osvojena u pohodu Gazi Husrev-bega na Slavoniju i preostale dijelove Bosne uz rijeku Savu tokom 1535. godine.⁸ Navedena tvrđava je, kako iz sadržaja ovoga dokumenta proistječe, ipak osvojena nešto ranije, ali je, izgleda, u početku bila napuštena i bez posade. Prve naznake potpune uspostave vojne vlasti nad Kobašom, time i izlaska Osmanlija na rijeku Savu, nalazimo 1531. godine, kada je za tobdžibašu Kobaša imenovan Jusuf, raniji sertobdžija Jajca.⁹ Budući da se Kobaš spominje i u ovom fermanu, znači da su ga Osmanlije čvrsto zaposjele i da ga poslije toga nisu gubile.

Pored navedenih dokumenata, kada je spomenuti vakuf u pitanju, ništa manju vrijednost ne predstavljaju ni popisni defteri koji sadrže veoma precizne podatke o Gazi Husrev-begovom vakufu. U njima su nekad date granice ili pak približni lokaliteti navedenih mjesta koja je inače veoma teško razriješiti. Zato je danas lakše odrediti o kojim naseljima ili lokalitetima se radi, posebno kada se ima u vidu da i sami popisivači ponekad mogu na različite načine u izvorima pisati toponime. U popisima, kao što je to i u samom fermanu, za mulkove Gazi Husrev-bega navodi se da se nalaze „između tvrđava Kličevac i Ostrovica”. Za mjesta koja nismo ubicirali ili koja su se nalazila u vilajetu Hrvati, kao, npr., Hum, kaže se: „*Svi ti posjedi su povezani i ograničeni linijom pokraj porušenog kaštela Korlatovića, te pla-*

6 TD, 157, 418-420.

7 Spomenica, XLIV.

8 Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*, Sarajevo, 1982., 58.

9 Istanbul, BOA, MMV, 540.

ninskim kosama do Skradina, gdje se završava, zatim ide preko mosta zvanog Kameni most, te jednim karavanskim otlakom, pa čairima, vinogradima, baščama i drugim pripadajućim područjima."¹⁰ Navedene tvrđave Kličevac i Ostrovica, koje se nalaze u zadarskom zaleđu u Hrvatskoj, u Spomenici su identificirane kao „Ključ i Ostrožac” dok se u pojedinim obradama navode i kao „Ključ i Ostrovica”¹¹, što ipak ne vodi konačnom rješenju.

Budući da tekst fermana do sada nije integralno publikovan, te da se mjesta navedena u njemu ponavljaju u svim sačuvanim dokumentima o vakufu¹² u različitim varijantama čitanja i ubikacije, osjeća se potreba njegovog integralnog i kritičkog objavljivanja. Dostignuti nivo historijske nauke omogućuje nam preciznije identificiranje mjesta spomenutih u dokumentima, što nije bez značaja u izučavanju Gazi Husrev-begovog vakufa.

Prijevod dokumenta:¹³

/Tugra Sulejmana Zakonodavca/

Uzoru plemenitih zapovjednika, osloncu slavni velikana, moćnom i poštovanom, obdarenom obilnošću milosti uzvišenog vladara, sandžakbegu Bosne Husrevu, veličina mu bila trajna!

Kada dođe uzvišeni carski znak neka se zna:

Pošto si Ti podnio predstavku u kojoj se navodi da mezre:

10 A. Handžić, Studije, 204.

11 Spomenica, 92, XV, XLII.

12 Behija Zlatar, Popis vakufa u Bosni iz prve polovine XVI vijeka, POF, XX-XXI/1970-71 (1974), 131; H. Kreševljaković, Gazi Husrevbegov vakuf, Spomenica, 92-93.

13 Prvu obradu ovog dokumenta radili smo za potrebe izložbe u povodu 450 generacija Gazi Husrev-begove medrese 2000. godine.

Kuzmadanje¹⁴, Donja¹⁵ i Gornja¹⁶ Modriča i Česlica¹⁷ u blizini tvrđave Tešanj u nahiji Maglaj; zatim zemljište pustog sela zvanog Omanjska;¹⁸ zemlje sela zvanog Planje¹⁹, koje vežu za spomenute mezre; također mezre Krčevica, Tučić i Polača²⁰ koje se nalaze između tvrđava Kličevac²¹ i Ostrovica²²; mezra Hum²³ sa baštinom Strbačina; zatim polovina mlinova poznatih kao Karlovića²⁴ mlina koji se nalaze na mezri Bogotik²⁵ iznad tvrđave Obrovac na rijeci Zrmanji, sa mlinovima koji se nalaze uz

-
- 14 Danas kao naseljeno mjesto ili lokalitet nije poznato. U porječju Usore postojala je istoimena srednjovjekovna župa, vjerovatno i naselje.
 - 15 Danas selo Ukrinica, sjeverozapadno od Teslića. U popisima 1570. i 1604. godine se spominje sa dvojakim imenom, „Donja Modriča ili Ukrinica” (Vidi: Adem Handžić, Gazi Husrevbegovi vakufi u Tešanjskoj nahiji u XVI stoljeću, Studije o Bosni, Istanbul, 1994., str. 180, 202.)
 - 16 Gornja Modriča, danas selo Kalošević, sjeverozapadno od Tešnja. U navedenim izvorima također sa dvojakim nazivom „Gornja Modriča ili Kalošević”. Isto, str. 180, 202.
 - 17 Česlica, danas selo Pojezna, sjeverozapadno od Doboja a istočno od Prnjavora. U defteru 1604. „Selo Česlica, drugim imenom Pojezna” (Isto, str. 202). Ovo naselje je ponekad neopravdano identificirano sa Teslicem.
 - 18 Selo sjeverno od Tešnja.
 - 19 Moguće ga je čitati kao „Bilavina” ili „Plavna”. Danas Gornje i Donje Plane, zaseok Čečave, sjeverozapadno od Teslića.
 - 20 Kao što se iz samog teksta vidi, lokaliteti su se nalazili u području Benkovca. Od njih je za sada sigurno poznat Krčevica u blizini Perušića. I u opširnom popisu iz 1530. godine stoji: „Krčevica u blizini Perušića” s tim da se tada navodi u statusu sela a ne mezre. Premda bi se po ortografskim karkarakteristikama moglo čitati i kao „Dolaći”, izvjesno je da se radi o mjestu Polača, jugozapadno od Benkovca. I Polača se u opširnom popisu iz 1530. godine spominje kao selo sa svega pet domova.
 - 21 Tvrđava Kličevac se nalazila u istoimenoj nahiji Kličevac, u području Benkovca. Naziv srednjovjekovne utvrde se očuvao do danas u nazivu naselja Kličevica, zaseoku Raštevića i u hidronimu Kličevica jaruga zapadno od Benkovca.
 - 22 Danas istoimeno mjesto jugoistočno od Benkovca.
 - 23 Nepoznato.
 - 24 Misli se na posjede Ivana Karlovića, potomka roda Kurjakovića, gospodara u području Like, Krbave, i južno od Velebita. On je posljednji zapovjednik Obrovca prije njegovog zaposjedanja od strane Osmanlija.
 - 25 Ortografiju je moguće čitati na više načina, i to: „Bogotik”, „Bogotić” i „Bogović”. Vjerovatno se radi o današnjem selu Bogatnik, istočno od Obrovca, uzvodno uz riječu Zrmanju.

spomenutu tvrđavu a koji su bili izvan deftera i osim navedenog, također, mezre Malena Vas²⁶ i Čačvići²⁷, koje su izdvojene iz čifluka poznatog kao čifluk vojvode Damjana,²⁸ te mezre Liporci²⁹ i Lišani³⁰ koje su izdvojene iz čifluka poznatog kao čifluk Knezov Do³¹; zatim mezre poznate pod imenom Vukšić³² koje su izdvojene iz čifluka vojvode Kasima³³, od kojih neke vežu za tvrđavu Kobaš³⁴ a neke za vilajet Hrvat³⁵, nisu bile ni u čijem posjedu nego su puste zemlje koje su ranije osvojene od strane moje pobjedonosne vojske a sada se nalaze u sandžaku Bosna i u defteru Tebi upisane kao mukata (zakup). Isto tako Ti si zamolio da Ti se kao milost i dobrota od strane moga prijestolja, koje donosi mir, sve to dade u vlasništvo (mulk). Na osnovu moje carske osobite pažnje i moje carske dobrote to ti se daje i daruje u mulk.

Prema tome naređujem: Kada moja carska odluka stigne, uputi svoga čovjeka u moju uzvišenu prijestonicu da bi mu se o navedenom izdala moja carska mulknama (darovnica). Tako da znate, oslonite se na moj carski znak.

Pisano u prvoj dekadi zaštićenog mjeseca muharrema, godine 940. (23.07-01.08.1533.)

U Kostantiniји (Istanbulu).

Ključne riječi: Sulejman-kānūnī, ferman, Gazi Husrev-beg

26 Nepoznato.

27 Vjerovatno današnji Čačići, dio naselja Bruška, istočno od Benkovca. I u opširnom popisu se iz 1528-30 spominje kao selo Čačvić.

28 Spomenuti Damjan-vojvoda, kao spahija prije 1530. godine u zakup od 1000 akči držao je sela Miranje i Jagodinu.

29 Pod ovim nazivom nepoznato. Danas postoje Lepuri jugoistočno od Benkovca koji su, možda, identični sa nekadašnjim Liporcima.

30 Danas Lišane, naselje jugoistočno od Benkovca.

31 Nepoznato.

32 Danas selo Vukšić, jugoistočno od Benkovca.

33 Spomenuti Kasim-vojvoda 1530. godine uživao je jedan mali čifluk od 345 akči u blizini tvrđave Ostrovica.

34 Danas Bosanski Kobaš-naselje na obali rijeke Save.

35 Vilajet Hrvat nije precizno definiran i teritorijalno omeđen, ali bi se moglo kazati da on obuhvata područja između rijeka Cetine i Zrmanje.

Summary

Ferman of Sulejman II sent to Gazi Husrev-bey in the middle of 1533.

Among numerous documents related to the Gazi Husrev-bey *waqf* (endowment) there was one *ferman* which presents a notice about a positive decision on the request of the Gazi Husrev-bey for issuing a *mulkname* (certificate). In this work we present some dilemmas and interpretations of the purpose for issuing this document which still exists in our historical literature. Since it was used only in summarized forms of translation without critical explanation, this work has an aim to offer a complete translation with necessary remarks, which could help to eliminate existing dilemmas in literature about some places mentioned in not only this, but in other documents as well, which are related to this *waqf*.